

International scientific conference

SLAVIC LANGUAGES

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-180-0-1>

**ЗІ СПОСТЕРЕЖЕНЬ НАД УКРАЇНСЬКОЮ
СХІДНОСТЕПОВОЮ ДІАЛЕКТНОЮ ОПОВІДДЮ-СПОГАДОМ**

Дворянкін В. О.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української філології
Маріупольський державний університет
м. Маріуполь, Донецька область, Україна*

Загальновідомо, що говіркові тексти є цінним джерелом збереження народного мовлення. Комплексний лінгвістичний аналіз діалектних текстів дає змогу схарактеризувати не лише словникове багатство, а й фонетичні та граматичні риси мовлення конкретної особистості її мешканців (говірконосіїв) певного населеного пункту в цілому. Не випадково останнім часом в українській лінгвістиці особливо відчутним є потяг до студіювання діалектних текстів, записаних у різних обширах (див., напр.: [1–8; 10; 11; 13]).

Одне з важливих завдань сучасної вітчизняної діалектології – дослідження різноматичних зв'язних текстів, які відображають українські новостворені східностепові говірки (див., напр.: [4–7; 10; 11]).

Розглянемо говірковий текст-спогад, який зафіксований 2017 року й містить відомості про деякі народні ігри та розваги українців. Матеріалом лінгвістичного спостереження стало мовлення типового діалектоносія, корінного мешканця с. Валер'янівка Волноваського району Донецької області Грищенка Василя Валер'яновича, 1940 року народження, освіта – 10 класів, пенсіонера.

Досліджуваний український східностеповий діалектний текст відбиває один із періодів дитинства інформанта: *йак у'же п'ідр'іс / у ш'колу нач'аї ходит' / нач'али ігри там гу'лат' // тут / на 'улиц'у / з'іб'ралос' так п'ят' шес'т' ч'олов'ік / і те дуже багато було то'д'і / у те ўрем'а // і у п'іжмурок гу'лати / о'те ч'отири ч'олов'іки там захо'ваїуца / о'дин шук'а // ко'го най'шоу / теї буде то'д'і шук'ат' / а ти будеш хо'ваца // це така ігра ў нас була // у вибу'ного гу'лати там / м'ач / ну це йак м'ач'і поїа'вилис' // ў вибу'ного / це коли три ч'отири сто'ят' посередин'і / з*

двох стор^{он} м'а^чом ки^{да}ють / у^ю кого попа^{де} / той ви^{хо}дит' // виби^юний називали //

ну / ш^ч'е про^ав'ю сво^айе д'е^цтво посл'е к'іна / йак про^айшло к'іно Тар^зан / то іг^рали у Тар^зана // то там / по^а дере^вах лазили / і обр^івалис'а / і кал'ічилис' // ну це д'е^цтво так мо^йе йшло //

фут^бол / не було шк'ір'а^ного фут^бола // а іс^ишта к^ругла т^р'атка / така к^р'іпка / йак бре^зент йа^кий // і туд^а нат^хали т^р'аток / т^р'атками набили / і заш^ивали йо^го шир^авими нитками // заш^иють у ц^ую от^в'ерст'іе / і о^то ган'али ми та^кий фут^бол // ну на ви^го^ан'і / тут р'а^дом // каме^н'уки по^аклали / во^арота о^то / тий і ш^танги / чи йак во^ни називай^уца / це каме^н'ука тут і там // ск'іки там / метр'ю пейс'ат б'ігали туд^а / пейс'ат на^зад / ган'али // з'ійшлис' н'ат' ч'ело^в'ек о^то / і ган'айем у фут^бол //

з'імо^у ходили / на г^орку ка^тац'а там / над бал^койу була там // там ст^уск у бал^ку / і там було і дл'а санок та^ка / на сан^ках о^ат^ускалис'а // ну сан^ки бу^ли дере^ву^йан'і / не було так / йак ш'ч'ас / з же^л'ізним то по^лем йіх / а з дере^ва плотники д'елали // і друга г^орка була / іс'тойі там на но^агах йіхали // ст^ускалис' висо^ако / й висо^ако й да^леко // ну ма^лий йа т^ую / ну йак ко^лмар про^лет'ю / і не па^дали / може й па^дали / схва^ти^лс'а і о^ан'ат' зал'із / по^йиха^л с'тойі г^орки // ну було весело там // так ган'али / до^ма ш на^кажут' за те / шо ти у^ч'оботах із го^ри ка^тайес'а // ну так йіч'е / на сан^ках то^же так / сво^йіх санок йа не ма^л / там у ко^гос' воз'меш / о^ат^устис'а / зве^зеш / на го^ру йіх т'а^гнеш //

ну ла^пти / це л'ітом гу^л'али // це йак у^же м'а^ч'і по^ай^двилис'а / духо^ав'і м'а^ч'і бу^ли // та^кий в'ін не ре^зино^авий / а з^верху йак / по^акр^итий цим / зам^ишевим ч'имс' та^ким // не^великий та^кий / хо^ароший м'а^ч'ик / і то йак до^стач'койу іл'і пал^койу бйеш / ти в'ідци^л'а / а тей в'ідт^л'а // ла^пто^йу називалос' // це у^в'ід'іл то / йак сей^ч'ас о^то / о^це тим / йак у тен'іс / при^м'ерно так // а ми ш^ч т'іки пал^ками о^то // ну на^подоб'іе ц^уого / це у нас було // тен'іса то^д'і ми і знат' не з^нали / шо тен'іс / а це було //

Зауважимо, що аналізований текст являє собою один із прикладів такого жанру діалектного мовлення, як оповідь-спогад [див.: 12]. Виявлено низку особливостей, які властиві згаданому жанрові. Так, важливими маркерами часового шару «раніше» виступають: 1) дієслівна форма було (була) (і те дуже багато було то^д'і; це така іг^ра у нас була; не було шк'ір'а^ного фут^бола; і там було і дл'а санок та^ка; ну санки бу^ли дере^ву^йан'і та ін.); 2) різні дієслова минулого часу (йак у^же п'ід^р'іс; у ш^колу нач'а^л ходить' / нач'али іг^ри там гу^л'ат'; у виби^юного гу^л'али там та ін.); 3) конструкція у те у^рем'а; 4) конструкція (із чітко

International scientific conference

вираженою семантикою протиставлення двох часових зрізів – «раніше» і «тепер») *не було так / йак ш'ч'ас* і т. д. Згадані лексичні та граматичні засоби сигналізують про події в минулому.

Студіюючи текст, треба звернути увагу й на деякі назви народних ігор. Зокрема, словник В. В. Жайворонка «Знаки української етнокультури» засвідчує в реєстрі номен *п'ємурки* (і варіант *жмурки*) з таким тлумаченням: «старовинна народна гра, під час якої один із учасників із зав'язаними очима ловить або відшукує інших; у народі називалася ще *панас*» [9, с. 455]. Доцільно виявити міжмовні й міждіалектні зв'язки та паралелі відповідної лексики.

Зафіксований матеріал має лінгвокультурологічний потенціал, сприяє розвитку лінгвоперсонологічного напрямку у вітчизняній діалектології. Перспективним вважаємо подальше вивчення лексики народних ігор та розваг на базі зв'язних текстів-спогадів (оповідей-спогадів), записаних в українському східностеповому просторі – говірковому ландшафті нової формації.

Література:

1. Глуховцева К. Д. Особливості семантичної структури діалектних текстів про важливі історичні події початку XX століття. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, 55. Warszawa, 2020. Article 1924. DOI: <https://doi.org/10.11649/sfps.1924>.
2. Глуховцева К. Мовне втілення соціальних орієнтирів жителів Луганщини в діалектних текстах ареалу. *Лінгвістика*: зб. наук. пр. / Луганський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка; гол. ред. К. Д. Глуховцева. Старобільськ: ДЗ «ЛНУ ім. Тараса Шевченка», 2019. № 2 (41). С. 17–30.
3. Глуховцева К. Спонтанність діалектних текстів про житлові та господарські будівлі. *Лінгвістика*: зб. наук. пр. / Луганський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка; гол. ред. Н. Л. Юган. Старобільськ: ДЗ «ЛНУ ім. Тараса Шевченка», 2021. № 1 (43). С. 4–15.
4. Дворянкін В. Відбиття духовної культури особистості в діалектному тексті. *Соціокультурні та комунікативні аспекти функціонування мовних одиниць*: зб. матеріалів Міжнародної наук.-практ. конф. з нагоди ювілею доктора філологічних наук, професора Катерини Григорівни Городенської. Київ, 29–30 листопада 2018 р. Київ: Міленіум, 2018. С. 115–116.
5. Дворянкін В. О. Відображення святково-обрядової культури українців у діалектному тексті. *International scientific and practical conference «Issues of modern philology in the context of the interaction of*

languages and cultures»: conference proceedings, December 27–28, 2019 (Venice, Italy). Venice : Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2019. P. 15–19.

6. Дворянкін В. О. Діалектні тексти як джерело студіювання українських східностепових говірок. *International Multidisciplinary Conference «Science and Technology of the Present Time: Priority Development Directions of Ukraine and Poland»*. Wolomin, Republic of Poland, 19–20 October 2018. Volume 1. Wolomin : Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2018. P. 160–163.

7. Дворянкін В. О. Транспортна лексика в українському східностеповому діалектному тексті. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Вип. 49. Т. 1. С. 46–49.

8. Діалекти в синхронії та діахронії: текст як джерело лінгвістичних студій / відп. ред. П. Ю. Грищенко. Київ : КММ, 2015. 504 с.

9. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури : словник-довідник. Київ : Довіра, 2006. 703 с.

10. Клименко Н. Діалектні тексти як джерело дослідження генези та сучасного стану українських говірок Донеччини. *Лінгвістичні студії / Linguistic Studies* : зб. наук. пр. / Донецький нац. ун-т ім. Василя Стуса ; гол. ред. А. П. Загнітко. Вінниця : ДонНУ ім. Василя Стуса, 2018. Вип. 35. С. 135–140.

11. Литвинова Н. Б. Дискурсивний потенціал граматичних одиниць діалектної оповіді-спогаду. *Science and Education a New Dimension : Philology*. I (2). Issue: 11, Nov. 2013. P. 180–184.

12. Мызникова Я. В. Коммуникативные особенности диалектного речевого жанра «рассказ-воспоминание». *Вестник Пермского университета. Серия : Российская и зарубежная филология*. 2014. Вып. 4 (28). С. 66–72.

13. Романина І. Р. Структурно-семантичні особливості діалектних текстів про чуда в надністрирському говорі : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Львів, 2015. 326 с.